

The background image shows two European beavers in a pond. They are dark brown with thick, wet-looking fur. They are holding and eating green plants with small white flowers. The water is dark and slightly rippled.

Bóbr europejski

Odszkodowania za szkody wyrządzone przez bobry na obiektach stawowych

Bielsko-Biała 22 marca 2012r.

Opracowano na podstawie materiałów dr Andrzeja Czecha - krajowego eksperta ds. bobrów oraz materiałów własnych autora

Zagadnienia

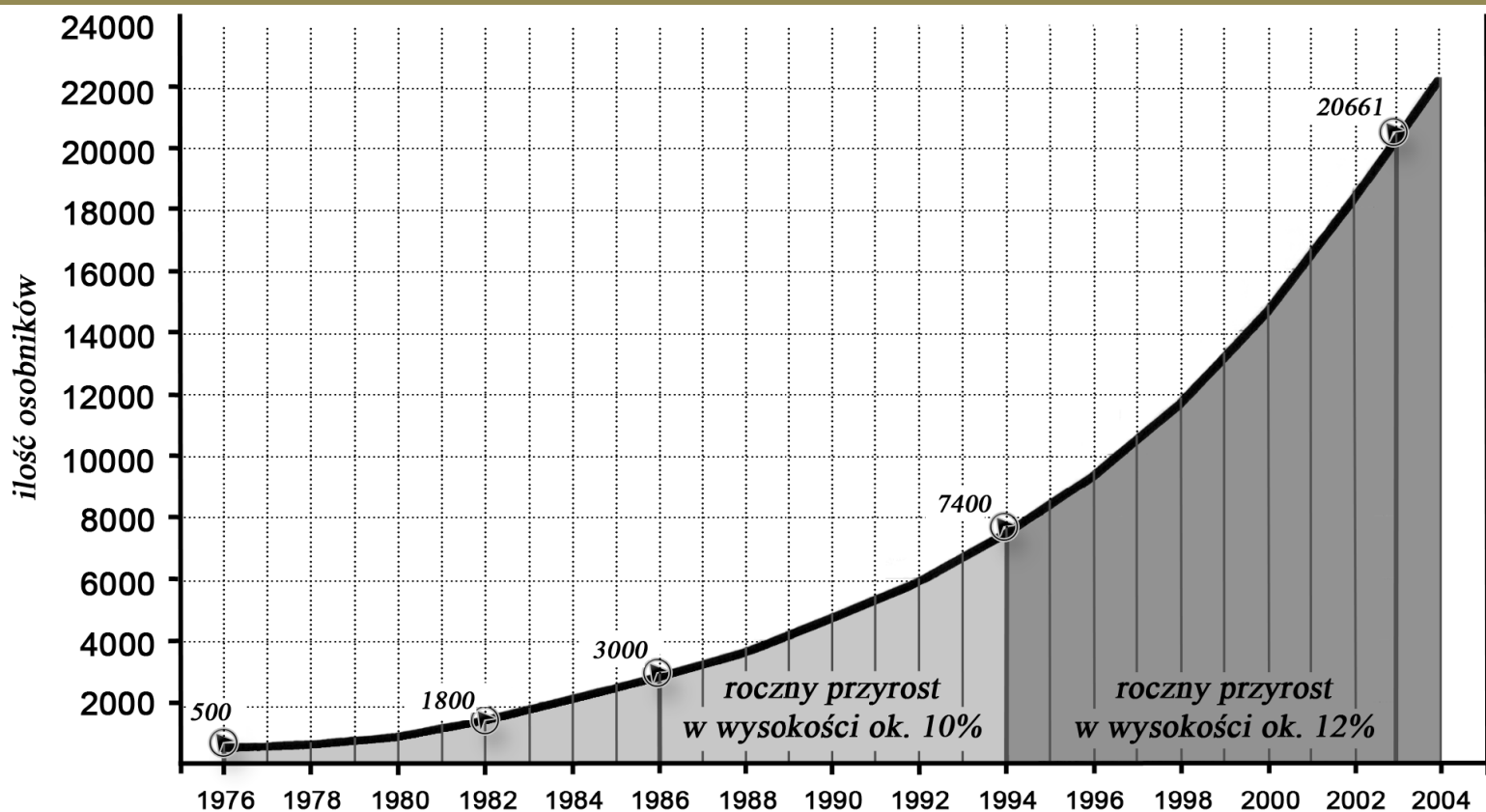
- Historia, ochrona bobra oraz związane z nią problemy
- Ogólne informacje o gatunku
- Status prawny
- Działalność inżynierska
- Sytuacje konfliktowe
- Metody rozwiązywania problemów związanych z obecnością bobrów
- Postępowanie w przypadku wystąpienia szkód powodowanych przez bobry
- Podsumowanie

Historia, ochrona bobra oraz związane z nią problemy

- 1946r. w nowych granicach Polski pozostały niewielkie populacje bobrów na rzekach Pastęce, Czarnej Hańczy,
- sztuczne reintrodukcje i naturalne migracje z Litwy i Białorusi doprowadziły do pojawienia się bobrów w rejonie Puszczy Białowieskiej, a następnie na Wyżynie Białostockiej,
- wielkość populacji - nie przekraczała kilkuset sztuk, a zasięg populacji ograniczony był jedynie do północno-wschodniej Polski.
- 1974r, Zakład Doświadczalny PAN w Popielnie z inicjatywy profesora Wirgiliusza Żurowskiego przedstawił Program Aktywnej Ochrony Bobra Europejskiego. Program ten przewidywał założenie licznych kolonii bobrów składających się z 4-6 introdukowanych par bobrów w odległościach pomiędzy grupami ok. 100 km wzdłuż Wisły, począwszy od jej górskich dopływów.

- w latach 1975 - 1986 w dorzecze Wisły reintrodukowano 232 bobry i utworzono 20 populacji wyspowych. W dorzecze Odry wsiedlono 29 par bobrów. W roku 1977 wielkość polskiej populacji bobrów szacowano na 1.000 osobników, a w roku 1982 na 1.800,
- 1994r. - 7.400 osobników,
- 2010 - ok. 40.000 osobników,
- obszar województwa śląskiego - 2010r. ok. 250 sztuk

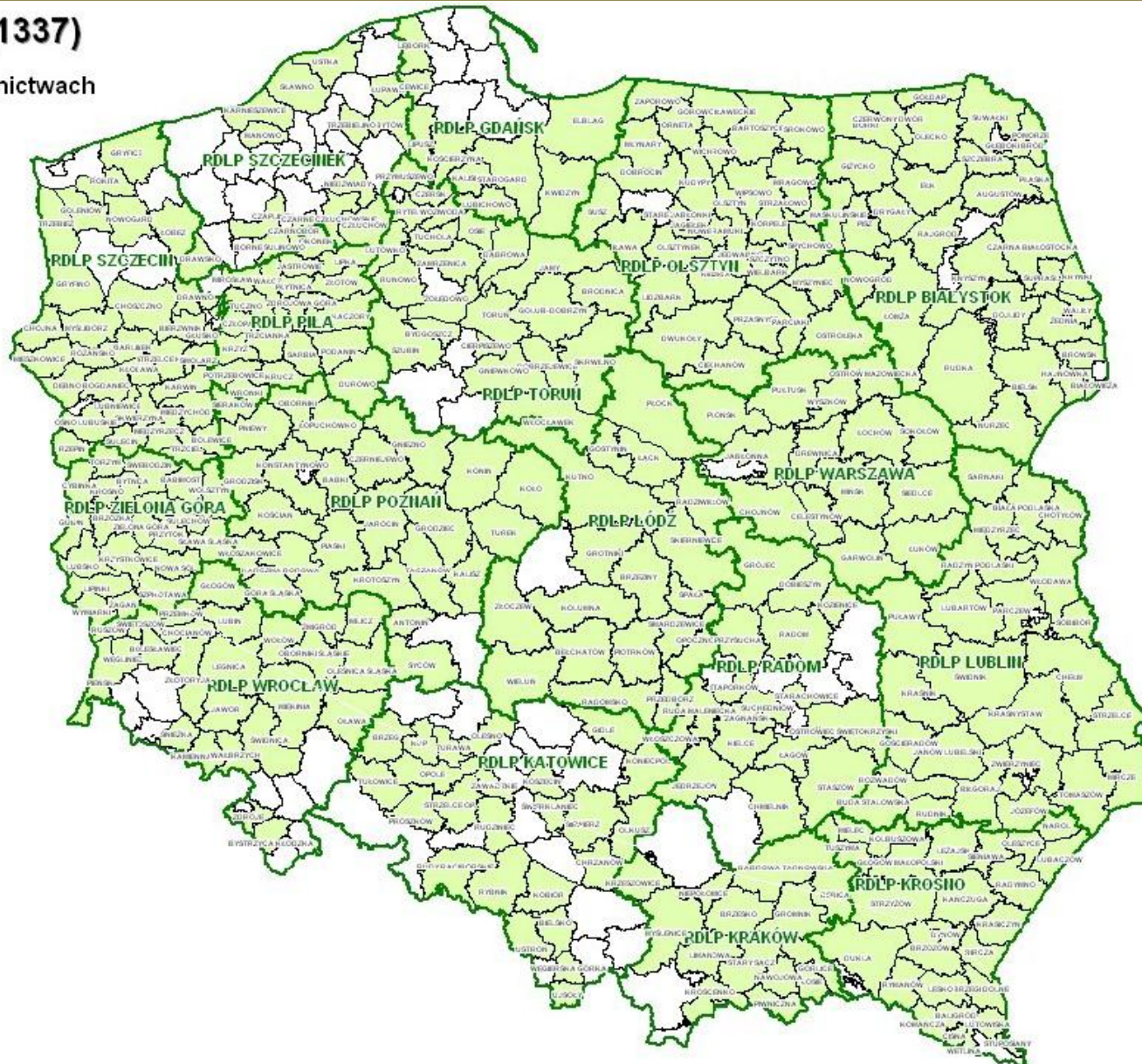
Zmiana rozmiaru populacji bobra europejskiego w Polsce w latach 1976 - 2004

Liczebność populacji bobra europejskiego w Polsce (Goździewski 2007).

Bóbr europejski (1337)

Inwentaryzacja w nadleśnictwach
rok 2006

Stanowiska bobrów w nadleśnictwach w Polsce w roku 2006. Kolor biały oznacza brak bobrów, zielony - ich obecność. Źródło: Lasy Państwowe.

Ogólne informacje o gatunku w Polsce

- Bóbr europejski jest największym gryzoniem Euroazji. Przednie kończyny są bardzo zręczne i chwytne, tylne są mocne i masywne o palcach spiętych błoną pławną.
- Masa ciała osiąga od 18-25 kg, choć nieraz przekracza 30 kg (Goździewski, 2007), długość ciała 90-110cm (Zurowski, 1979).
- Umaszczenie bobra jest zmienne, od smolście czarnego poprzez różne odcienie brązowego do jasnego. Nocny tryb życia spowodował, że najlepiej rozwinięte zmysły bobra to węch, słuch i dotyk. Węch bobra pozwala na doskonałą komunikację między członkami rodziny, oraz między niespokrewnionymi osobnikami.
- Zmysł dotyku bobra jest bardzo rozwinięty. Bobry dobrze wyczuwają „dłońmi” kierunek i siłę prądu wody, dzięki temu mogą w porę zatrzymać wypływ wody z uszkodzonej tamy.
- Bobry żyją do 30 lat, ale okres ich intensywnego rozrodu przypada między 5 a 10 rokiem życia (Goździewski, 2007).
- Są silnie terytorialne. Wielkość terytoriów zależy od ich zasobności w pokarm i przeważnie osiąga od 1 - 4 km długości cieku (Czech, 2001).
- Typowa rodzina bobrów składa się z rozmnażającej się pary rodzicielskiej, młodych tegorocznych i młodych z roku poprzedniego stanowiąc maksymalnie dziesięć osobników na terenach gdzie populacja bobrów jest zagęszczona.
- W Polsce średnia liczebność rodziny bobrowej wynosi około cztery osobniki.

Rozmnażanie i śmiertelność

Bobry mają gody w **styczniu i lutym**. Młode rodzą się w **maju i czerwcu** po 105 - 107 dniach ciąży. Samice dają jeden miot rocznie, w którym w Polsce są jeden-dwa, rzadziej cztery - maksymalnie sześć młodych (Goździewski, 2007). Opiekują się nimi oboje rodzice, w wychowie pomaga również starsze rodzeństwo.

Noworodki ważą około pół kilograma, są pokryte gęstym, jedwabistym futrem. Już w pierwszych dniach życia widzą i potrafią pływać, unosząc się na wodzie.

Śmiertelność bobrów w Polsce jest raczej niska. Krytyczne okresy to pierwsze kilka dni życia, okres przechodzenia młodych na karmę roślinną (około drugiego miesiąca życia) oraz okres wędrówki w poszukiwaniu partnera. Pewne straty mogą wynikać z obecności pasożytów wewnętrznych, walki o terytorium, kłusownictwa, niszczenia biotopów i niepokojenia bobrów.

Młody bóbr - fot. Gerhard Schwab

Zamaskowane kanały wentylacyjne nor bobrowych

Środowisko i pożywienie

Wymagania siedliskowe bobrów są bardzo zróżnicowane. Najchętniej zajmują one tereny niskie - pobraża nizinnych cieków i jezior, rowy melioracyjne, bagienka śródleśne i śródłąkowe.

Część polskiej populacji występuje jednak w górach i na pogórzu wykorzystując głębsze odcinki i zakola górskich rzek, potoków, wyrobiska poźwirowe oraz stawy rybne.

Jakość wody nie odgrywa większej roli w wyborze miejsca na osiedlenie się, ale bardzo ważny jest stały dostęp do wody. Bobry potrafią się łatwo przystosować także do bliskości człowieka.

Zajmowane siedliska są najczęściej ubogie, porośnięte wierzbami, olszą, brzożami i leszczyną. Bobry są roślinożercami, choć dawniej uważano że potrafią polować także na ryby.

Jedzą prawie wszystkie gatunki roślin przybrzeżnych i wodnych. Późną wiosną, latem i wczesną jesienią żywią się głównie roślinnością zielną. Począwszy od października intensywnie tną krzewy i drzewa, magazynując je na zimę. Również wtedy wyraźnie przybierają na wadze gromadząc tłuszcz. Preferują osikę i wierzby, w dalszej kolejności brzożę, leszczynę i inne liściaste. Olsza jest pobierana niechętnie. Gatunki iglaste są jedzone raczej sporadycznie. Bobry nie jedzą drewna, a jedynie cienką korę i łyko - warstwę między korą a drewnem.

Fot. Tadeusz Podmagórski

Zgryzione fragmenty zarośli wierzbowych - gm. Irządze

Otwory wylotowe żeremia bobrowego-Brzeziny gm. Żarnowiec

Prawo krajowe

Ustawa z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2009 r. Nr 151 poz. 1220).
Zgodnie z art. 52. 1. wymienionej ustawy w stosunku do dziko występujących zwierząt objętych ochroną gatunkową (w tym bobra) mogą być wprowadzone następujące zakazy:

- 1) **umyślnego zabijania, okaleczania i chwytania;**
 - 1a) transportu, pozyskiwania, przetrzymywania, chowu i hodowli, a także posiadania żywych zwierząt;
- 2) zbierania, przetrzymywania i posiadania okazów gatunków;
- 3) umyślnego niszczenia ich jaj, postaci młodocianych i form rozwojowych;
- 4) niszczenia ich siedlisk i ostoi;
- 5) **niszczenia ich gniazd, mrowisk, nor, legowisk, żeremi, tam, tarlisk, zimowisk i innych schronień;**
- 6) wybierania, posiadania i przechowywania ich jaj;
- 7) wyrabiania, posiadania i przechowywania wydmuszek;
- 8) preparowania okazów gatunków;
- 9) zbywania, nabywania, oferowania do sprzedaży, wymiany i darowizny okazów gatunków;
- 10) wwożenia z zagranicy i wywożenia poza granicę państwa okazów gatunków;
- 11) **umyślnego płoszenia i niepokojenia;**
- 12) fotografowania, filmowania i obserwacji, mogących powodować ich płoszenie lub niepokojenie;
- 13) przemieszczania z miejsc regularnego przebywania na inne miejsca;
- 14) przemieszczania urodzonych i hodowanych w niewoli do stanowisk naturalnych.

Prawo krajowe

2. W stosunku do gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną gatunkową mogą być wprowadzone, w przypadku braku rozwiązań alternatywnych i jeżeli nie spowoduje to zagrożenia dla dziko występujących populacji zwierząt objętych ochroną gatunkową, odstępstwa od zakazów, o których mowa w ust. 1, dotyczące:
 - 5) zapobiegania poważnym szkodom, w szczególności w gospodarstwach rolnych, leśnych lub rybackich;

Działalność inżynierska:

- tamy - piętrzenie wody, wejścia do żeremi, nor
- żeremia - wys. do 3 metrów, średnica u podstawy do 20 m, długość do 40 m

Tama na rzece Krztyni - stawy rybne w Irzadzach

Efekt działalności bobrów - rozlewiska powstałe wskutek zablokowania cieku

Oczko wodne powstałe wskutek działalności bobrów - Dankowice
gm. Krzepice

Sytuacje konfliktowe

Poniższe przykłady przedstawiają takie oddziaływanie bobrów na gospodarke człowieka, które uważane jest za negatywne i powoduje konkretne, policzalne straty gospodarcze.

Najczęściej spotykane, aktualnie o coraz większej skali, konflikty powstają na styku działalności bobrów i gospodarki rolnej.

Najpowszechniejsze jest **podtapianie gruntów** w wyniku budowy tam, blokowanie przepustów i niszczenie grobli, rzadziej **niszczenie drzew owocowych czy ozdobnych** oraz **wybieranie plonów**. Dotyczy głównie buraków, kapusty, kukurydzy, marchwi na gruntach położonych w pobliżu cieków lub zbiorników wodnych. Pewne szkody w rolnictwie może powodować także **kopanie kanałów** w celu ułatwienia transportu pożywienia, oraz **tąpnięcia gruntu** w przypadkach kopania nor pod powierzchnią ziemi. Mogą one być przyczyną uszkodzeń sprzętu i zagrożeniem dla zwierząt gospodarskich.

Rozlewiska powstałe wskutek zablokowania rowu melioracyjnego
Otola gm. Żarnowiec

Efekt działalności bobrów - gm. Szczekociny

Tama na rowie melioracyjnym - Łany Średnie gm. Żarnowiec

Rozlewiska powstałe wskutek zablokowania rowu melioracyjnego
Otola gm. Żarnowiec

Tama na rowie doprowadzającym wodę do stawów rybnych w Białej
Błotnej gm. Kroczyce

Nadleśnictwo Świerklaniec - podtopiony drzewostan

Pień zgryzionej wierzby - Krzepice gm. Kłobuck

Fot. Tadeusz Podmagórski

Rozlewiska powstałe wskutek zablokowania rowu melioracyjnego
Otola gm. Żarnowiec

Metody rozwiązywania problemów związanych z obecnością bobrów

Legalne Wyplacanie odszkodowań

Najczęściej stosowanym rozwiązaniem stosowanym przez służby ochrony przyrody było i w dalszym ciągu jest **wyplacanie odszkodowań** za szkody wyrządzone przez bobry. Sposób ten nie jest doskonały, m.in. dlatego, że:

- stanowi poważne obciążenie dla budżetu ochrony przyrody niektórych województw. Brak możliwości ich przeznaczania na pozostałe prace z zakresu ochrony przyrody
- nie powoduje rozwiązania konfliktu, a jedynie w pewnym stopniu zadośćuczynienie za szkody. Wobec tego nie promuje proaktywnych sposobów rozwiązywania konfliktów. Będą się one powtarzać.
- w opinii części poszkodowanych wyplacane sumy nie odzwierciedlają rzeczywiście poniesionych strat. Wobec tego problem pozostaje, zdarzają się przypadki kłusownictwa bobrów oraz niszczenia ich siedlisk.
- dla niektórych poszkodowanych bardziej opłacalne jest utrzymywanie *status quo* i rzeczywistego lub wyolbrzymionego konfliktu w celu uzyskiwania regularnych korzyści finansowych.

Szacowanie szkód bobrowych - fragment kłody wierzbowej zgrzyzionej przez bobry

Efekt działalności bobrów - pnie zgryzionych wierzby
Wólka Grodziska gm. Szczekociny

Pień zgryzionej wierzby - Rębielice Szlacheckie gm. Lipie

Odłowy i przesiedlenia

W kraju działa stały zespół odławiający bobry - w ramach Wojewódzkiego Zarządu Polskiego Związku Łowieckiego w Suwałkach. Najczęściej odławiane są wszystkie bobry z danego stanowiska, co likwiduje konflikt. Jednak, w przypadku wysokiego zagęszczenia bobrów na danym terenie, zwolnione stanowisko jest szybko kolonizowane przez migrujące młode bobry i najpóźniej w ciągu kilku kolejnych lat konflikt na nowo się pojawia.

Rozbieranie tam

Wojewódzkie (regionalne) służby ochrony przyrody mogą wydać zezwolenia na rozebranie tam powodujących zalewanie terenów. Skuteczność tej metody w niektórych sytuacjach jest niska, gdyż bobry szybko odbudowują tamę - najczęściej w tym samym miejscu. Poza tym rozbieranie tam jest kosztowne, zwłaszcza w przypadku użycia ciężkiego sprzętu. Końcowy efekt tego rodzaju zabiegów uzależniony jest od szeregu czynników.

Odłowy bobrów - stawy w Irządzach 2007r.

Odłowy bobrów - stawy w Irządzach 2007r.

Wypuszczenie odłowionych bobrów - Namestovo (Słowacja) 2007r.

Materiał z rozebranej tamy bobrowej - Przyłek gm. Szczekociny

Pozostałości po rozebranej tamie - stawy rybne w Irządzach

Mechaniczne sposoby zabezpieczania drzew przed zgryzaniem

Nielegalne

Wraz ze zwiększaniem się liczebności i skali konfliktów obserwuje się przypadki kłusownictwa bobrów, nielegalnych odstrzałów oraz nielegalnego niszczenia tam i innych budowli bobrowych. Wszystkie one mają niewielki wpływ na całościową populację bobrów, mogą jednak prowadzić do wyniszczenia populacji bobrów na danym terenie, co ma, poza względami etycznymi i prawnymi również aspekty przyrodnicze i środowiskowe.

Jest oczywiste, że z mocy prawa powinny być ścigane osoby naruszające obowiązujące zakazy w stosunku do roślin, zwierząt lub grzybów objętych ochroną gatunkową (art. 127 ustawy z 16 kwietnia 2004r. o ochronie przyrody)

Postępowanie w przypadku wystąpienia szkód powodowanych przez bobry

Procedura postępowania w przypadku zaistnienia szkód wywoływanych przez działalność bobrów jest wypracowana przez służby ochrony przyrody. Na podstawie art. 126 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004r. o ochronie przyrody Skarb Państwa odpowiada za szkody wyrządzone przez bobry - w gospodarstwie rolnym, leśnym lub rybackim.

Należy zwrócić również uwagę na zapisy art. 126 ust. 6 **odszkodowanie za ww. szkody nie przysługuje:**

1) osobom, którym przydzielono grunty stanowiące własność Skarbu Państwa;

2) jeżeli poszkodowany:

a) nie dokonał sprzętu upraw lub plodów rolnych w ciągu 14 dni od zakończenia zbiorów tego gatunku roślin w danym regionie,

b) nie wyraził zgody na budowę przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska lub dyrektora parku narodowego urządzeń lub wykonanie zabiegów zapobiegających szkodom;

3) za szkody:

a) powstałe w mieniu Skarbu Państwa, z wyłączeniem mienia oddanego do gospodarczego korzystania na podstawie Kodeksu cywilnego,

b) nieprzekraczające w ciągu roku wartości 100 kg żyta w przeliczeniu na jeden hektar uprawy,

c) w uprawach rolnych założonych z naruszeniem powszechnie stosowanych wymogów agrotechnicznych.

2. Odpowiedzialność, o której mowa w ust. 1, nie obejmuje utraconych korzyści...

ZGŁASZANIE, SZACOWANIE I WYCENA SZKÓD

I.POSZKODOWANY:

1.Pisemne zgłoszenie szkody:

- imię, nazwisko poszkodowanego, dokładny adres zamieszkania poszkodowanego wraz z numerem telefonu, jeżeli poszkodowany taki posiada,
- lokalizację powstałej szkody (powiat, gmina, obręb ewidencyjny, numer ewidencyjny działki, na której powstały szkody),
- rodzaj szkody (czy szkoda dotyczy ściętych, uszkodzonych drzew, krzewów, nor bobrowych, zalanych gruntów),
- aktualny wypis i wyrys z ewidencji gruntów dla terenów na którym wystąpiły szkody,
- wypis z aktu własności potwierdzający prawa własności,
- zezwolenie na pobór oraz odprowadzenie wód do zasilania ww. obiektów stawowych - pozwolenia wodno-prawne

II. RDOŚ

1. Informacje o terminie oględzin (pisemna oraz telefoniczna):

- spotkanie we właściwym urzędzie gminy,
- oględziny terenowe szkody,
- sporządzenie protokołu z oględzin i wyceny wysokości szkody,
- wyliczenie wysokości odszkodowania,
- akceptacja wyliczonej wartości odszkodowania oraz podpisanie ugody dającej prawo do faktycznej wypłaty odszkodowania na podane konto bankowe,
- poszkodowany nie zgadzający się z proponowaną wielkością odszkodowania może dochodzić roszczeń wyłącznie w postępowaniu cywilnoprawnym przed sądami powszechnymi zgodnie z art. 126, ust. 10 ustawy o ochronie przyrody,
- wypłata odszkodowania następuje do 30 dni od otrzymania podpisanej ugody .

Prowadzone postępowanie w tego typu sprawach nie ma charakteru postępowania administracyjnego, lecz cywilnoprawnego (Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Katowicach jest stroną w postępowaniu, a nie organem wykonawczym) i w związku z tym nie przysługuje odwołanie lub zażalenie.

Poszkodowani nie zgadzający się z proponowaną wielkością odszkodowania mogą dochodzić swoich roszczeń wyłącznie w postępowaniu cywilnoprawnym przed sądami powszechnymi zgodnie z art. 126 ust. 10 ustawy o ochronie przyrody.

Szkody w obiektach stawowych

- rozkopywanie i podkopywanie grobli (jamy, nory, zapadliska) co grozi wypuszczeniem wody ze stawu, uszkodzeniem grobli - brak dojazdu, przerwanie grobli,
- zatykanie przepustów, mnichów - brak drożności (zasilania), podniesienie poziomu wody,

Szacowanie i wycena szkód

Wartość odszkodowania wylicza się na podstawie kosztów niezbędnych do poniesienia w celu naprawy obwałowania, grobli lub zasypania otworów oraz kosztów zakupu brakującej ziemi (średnie ceny surowców na danym obszarze, koszt pracy maszyn).

Szacowanie szkód bobrowych - Otola gm. Żarnowiec

Szacowanie szkód bobrowych - fragment kłody wierzbowej zgrzyzionej przez bobry

Fot. Tadeusz Podmagórski

Pień zgryzionej wierzby - Wólka Grodziska gm. Szczekociny

Statystyki

Rok	Gatunek wyrządzający szkodę	Charakter szkody	Wysokość odszkodowania [zł]
2008	bobry	<ul style="list-style-type: none">• 8 x uszkodzone drzewa• 1 x uszkodzone groble, stawy	7826,99
2009	bobry	<ul style="list-style-type: none">• 7 x uszkodzone drzewa• 1 x uszkodzone groble, stawy	7596,01
2010	bobry	<ul style="list-style-type: none">• 6 x uszkodzone drzewa• 1 x uszkodzone groble, stawy• 1 x łąka	8193,48
2011	bobry	<ul style="list-style-type: none">• 10 x uszkodzone drzewa• 1 x uszkodzone groble, stawy• 1 x łąka	9889,05

Rozlewiska powstałe w wyniku zablokowania cieku - Przyłek gm. Szczekociny

Oczko wodne powstałe wskutek działalności bobrów - Dankowice
gm. Krzepice

Podsumowanie

Bóbr w skali kraju był zwierzęciem skrajnie rzadkim właściwie od czasów średniowiecza. Wobec tego przyrost populacji bobrów w latach 70 początkowo wywoływał entuzjazm, zwłaszcza że wizerunek bobra, jako zwierzęcia zagrożonego wyginięciem i rzadkiego oraz inżyniera potrafiącego spiętrzać wodę i budować chatki był niezwykle pozytywny.

Powrót bobra kojarzono również z poprawą jakości wód, panował pogląd że bóbr żyje tylko w wodach krystalicznie czystych. Warto zaznaczyć, że w warunkach naturalnych rzeki, potoki i jeziora były od zawsze siedliskiem bobra, o czym zapomniano. Powrót bobra do swych siedlisk, po wielowiekowej nieobecności, był dla ogromnej większości społeczeństwa zaskoczeniem. Można powiedzieć, że bóbr został potraktowany jako gatunek egzotyczny.

Dalsze zwiększanie populacji bobra, szczególnie w latach 90. powodowało stopniową zmianę podejścia. W mediach pojawiały się relacje o szkodach wywoływanych przez bobry, zalanych polach, poszkodowanych rolnikach i podziurawionych wałach przeciwpowodziowych. Poważną część rezultatów katastrofalnej powodzi z roku 1997 przypisano działalności bobrów, która miała powodować osłabienie wałów przeciwpowodziowych.

Warto przypomnieć doświadczenia z innych krajów, gdzie populacja jest duża (np. Kanada, USA, Szwecja, Litwa, Estonia, Łotwa). Po podobnej reakcji jak w Polsce (entuzjazm zastąpiony wrogością) i uświadomieniem sobie bezskuteczności fizycznej eliminacji bobrów nastąpiło pogodzenie się z ich obecnością i ewentualne podejmowanie aktywnych działań mających na celu ograniczanie szkód.

Jednocześnie podjęto działania uświadamiające społeczeństwo, np. w Kanadzie i niektórych stanach USA instytucje państwowe oraz organizacje pozarządowe współpracują przy wydawaniu materiałów informacyjnych i poglądowych, kontakcie z poszkodowanymi, wygłaszaniu prelekcji i odczytów, etc. Badania socjologiczne wskazują, że wizerunek bobra uległ poprawie a jednocześnie zmniejszyła się skala konfliktów.

Dziękuję za uwagę

Tadeusz Podmagórski - Najda
tel. 32/20 77 896
tadeusz.podmagorski-najda.katowice@rdos.gov.pl